

ВПЛИВ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЧИННИКІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ВЛАДИ НА МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ В СИСТЕМІ ВІДКРИТОЇ ЕКОНОМІКИ

Стаття торкається проблематики впливу інституційних чинників економічної влади на макроекономічні показники в системі відкритої економіки. Метою роботи є огляд підходів до дослідження соціально-політичних показників в економіці, а також макроекономічних моделей, що враховують в тому чи іншому вигляді соціально-політичні чинники і їх вплив на динаміку основних макроекономічних змінних. Дослідження дозволяє зробити ряд важливих висновків для аналізу впливу соціально-політичних факторів на макроекономічні показники. По-перше, для багатьох інституційних чинників немає прямого кількісного показника і замість нього використані інструментальні змінні, однак для оцінки регресії на основі інструментальних змінних найчастіше використовується метод найменших квадратів замість методів, що дозволяють отримати заможні оцінки при використанні інструментальних показників. У статті застосовується безпосередньо метод інструментальних змінних, що дозволяє врахувати ендогенність. По-друге, у статті показано, що результати оцінки впливу соціально-політичного чинника виявляються більш значущими в рамках вибірки, що складається з країн, що розвиваються. Відповідно, необхідно приділити особливу увагу впливу інституційних змін на динаміку макроекономічних показників у країнах, що розвиваються, а у разі, якщо розрахунки ведуться за загальною вибіркою, до складу якої увійшли як розвинені, так і країни, що розвиваються, має сенс ввести відповідні фіктивні змінні. Проведений огляд показує, що в рамках дослідження впливу інституціональних змінних на динаміку макроекономічних показників постає проблема вибору способу вимірювання інституційних змін і методу оцінки впливу, а також вибору тих інституціональних явищ, ефект яких оцінюється.

Ключові слова: інституційні чинники, економічна влада, макроекономічні показники, інституційна динаміка, системі відкритої економіки.

МОІСЕЄНКО Е. N.

Kharkiv University of Humanities "People's Ukrainian Academy"

THE INFLUENCE OF INSTITUTIONAL FACTORS OF ECONOMIC AUTHORITY ON MACROECONOMIC INDEXES IN THE OPEN ECONOMY SYSTEM

The article analyses the problems of institutional factors influence economic power on macroeconomic indicators are already open economy. The aim is to review approaches to the study of social and political indicators in the economy and the macroeconomic models that take into account a particular form of socio-political factors and their impact on the dynamics of key macroeconomic variables. The study allows to draw some important conclusions for the analysis of the impact of social and political factors on macroeconomic indicators. First, many institutional factors no direct quantitative indicator and instead used instrumental variables, but for regression estimation based on instrumental variables often used instead of the method of least squares methods to get rich evaluations using instrumental performance. This article applies directly instrumental variable that allow for the endogeneity. Secondly, the article shows that the results of the impact assessment of social and political factors are more important within the sample, consisting of developing countries. Accordingly, it is necessary to pay special attention to the impact of institutional changes in the dynamics of macroeconomic indicators in the developing world, and if the calculations are carried out for the total sample, which included both developed and developing countries, it makes sense to introduce appropriate dummies. The review shows that the study of influence of institutional variables on the dynamics of macroeconomic indicators there is a problem of choice of measurement methods and institutional change impact assessment and choice of others institutional phenomena estimated effect.

Key words: institutional factors, economic authority, macroeconomic indexes, institutional dynamics, open economy system.

Постановка проблеми. Проблема економічної влади та влади як такої приваблювала і продовжує приваблювати дослідників найрізноманітніших економічних шкіл і напрямів. Економічна влада, власність, ресурси, управління створюють базовий механізм руху економічних процесів і організують їх зміст. Влада розглядається як провідна засада реалізації економічних інтересів в умовах глобальних змін у економічній, політичній, правовій та соціокультурній сферах суспільного буття.

Значущість дослідження проблем влади зростає, коли дослідник звертається до конкретного суспільства, в якому на тлі загальних процесів глобалізації, нарощування тенденцій відкритості національних економік, характерних для всієї європейської цивілізації, відбуваються радикальні зміни суспільних і державних інститутів, а в результаті виникають екстремальні умови розвитку суспільства та існування людини. В таких екстремальних обставинах опинилася в останні роки Україна, що викликало необхідність з нових позицій розглянути можливість ефективного розподілу влади між основними економічними агентами в умовах глобальної економіки. Проблеми української держави також значною мірою актуалізують аналіз механізму економічної влади, зокрема йдеться про занепад економіки, повну залежність України від зовнішніх ринків та впливів, крах політики «двовекторності», яку протягом років незалежності декларувала влада України, що дає підстави для переосмислення ролі влади у відкритій економічній системі, частиною якої є вітчизняна економіка. Тому однією із актуальних проблем сьогодення є виявлення впливу інституційних чинників економічної влади на макроекономічні показники в системі відкритої економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Багато завдання приватного характеру, з якими належить зіткнутися в процесі досягнення поставленої мети, вже вирішені. Зокрема, розроблено кількісні показники інституційного середовища [9, 10]; огляд і критичний аналіз способів вимірювання інституційних факторів наведено в наступному розділі. Існують макроекономічні моделі, які можна модифікувати для обліку інституційного чинника в динаміці [11, 12]. Існують також різні методи оцінки впливу соціально-політичних параметрів на макроекономічні показники на емпіричному рівні. Наведений нижче огляд теоретичних та емпіричних робіт демонструє значущі результати досліджень в області впливу соціально-політичних факторів на динаміку економічних показників.

Список соціально-політичних факторів, що аналізуються в економічній літературі як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях, досить широкий. Сюди відносяться політичний режим (демократія чи інша форма правління), економічні права і свободи, приватна власність, свобода і незалежність судової системи, ефективність державного управління, верховенство закону і соціальна стабільність. В окремих емпіричних роботах враховуються також показники ефективності системи освіти і системи охорони здоров'я, тіньова економіка і соціальна нерівність. У загальному вигляді процес переходу з одного інституційного стану в інший можна описати з допомогою інституційної траєкторії. Термін «інституційна траєкторія» був введений у статті В. М. Полтеровича [8]. Також у статті введено поняття перспективної траєкторії інституційного та розроблено список вимог до перспективної інституційної траєкторії.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Існують три глобальних підходу до ідентифікації факторів, що визначають траєкторію економічного розвитку і очікувані параметри довгострокового рівноваги. Перший підхід заснований на ідеї впливу кліматичних та інших географічних чинників на розвиток країни. Суть підходу у тому, що за інших рівних умов (при примірній еквівалентності використовуваних ресурсів і технологічного рівня) на кінцевий результат розвитку країни і швидкість економічного зростання впливають клімат і місце розташування. Як аргумент на користь географічного підходу можна навести численні приклади впливу зручного розташування портів на економіку країни через міжнародну торгівлю, вплив тривалого періоду ізолюваного розвитку на економіку Японії, а також такий актуальний для Росії фактор, як забезпеченість природними ресурсами. Географічний підхід виправдовує диспропорцію економічного розвитку африканських країн і країн помірного клімату.

Другий підхід заснований на міждержавних культурних відмінностях. Одна із спроб оформити культурний підхід в окрему економічну категорію зроблена в теорії соціального капіталу. Соціальний капітал – сукупність потенційних або реальних ресурсів, що накопичуються в індивідуума або групи завдяки наявності мережі більш-менш стійких відносин «визнання». В рамках подібного визначення соціальний капітал виявляється більш вузьким поняттям, ніж культурні зв'язки в цілому. Однак наявність зазначених П. Бурдьє зв'язків здатна впливати на ефективність використання наявних ресурсів і, відповідно, на динаміку макроекономічних показників.

Обидва описаних вище підходи мають як аргументи «за», так і аргументи «проти», однак найбільш серйозних аргументів «проти» обох підходів є безперспективність їх дослідження з погляду практичної застосовності. Кінцевим результатом дослідження як кліматичного, так і культурного підходу може стати лише обґрунтування місця, займаного тією чи іншою країною у світі, але ніяк не набір рекомендацій по зміні свого становища. Кліматичні і географічні фактори, так само як і складаються тисячоліттями культурні особливості, не підвладні впливу економічної політики (принаймні в рамках розумних часових меж). Тому найбільшою популярністю користується підхід, що пояснює відмінності в економічному розвитку країн на основі відмінностей у соціально-політичних (інституційних) параметрах [2,3]). Саме опису цього підходу, точніше, впливу соціально-політичних показників на швидкість економічного зростання та інші макроекономічні змінні присвячена перша глава дослідження.

Формулювання цілей статті. У цілому проблема економічної влади не є новою. Зусиллями Ф. Ніцше, А. Тойнбі, О. Шпенглера, К. Ясперса та інших був покладений початок численним спробам осмислити зміни, що відбуваються, і виявити їх наслідки. Аналіз соціально-філософської, політологічної та соціологічної літератури свідчить про те, що підняті наприкінці XIX – початку XX ст. питання не втратили своєї значущості і у XXI столітті. Більш того, в результаті природного розвитку трансформаційних процесів відбулася актуалізація низки проблем, серед яких особливе місце посіло питання влади.

Увага до феномену влади пов'язана з тим, що влада має здатність консолидувати громадські і державні інститути в єдине політичне утворення, а також має можливість долати кризові прояви в соціально-економічній системі. Тому ціллю статті є дослідження впливу інституційних чинників економічної влади на макроекономічні показники в системі відкритої економіки

Виклад основного матеріалу дослідження. Під інституційною траєкторією розуміється послідовність зміни інститутів з метою переходу у новий стаціонарний стан. Перспективною називається інституційна траєкторія, з максимальною ймовірністю веде до того стаціонарного стану, метою якого була реформа. Згідно з міркуваннями В. М. Полтеровича, заснованими на досвіді реформ як на пострадянському просторі, так і в далекому зарубіжжі, перспективна інституційна траєкторія повинна володіти наступними властивостями [8]:

1. Узгодженість з масштабом відхилень параметрів вихідної інституційної системи від цільової. Властивість може бути включено в модель у вигляді обмеження на умовну відстань між стаціонарними станами.

2. Узгодженість з ресурсними і технологічними обмеженнями. Можна включити в макроекономічну модель у вигляді межі виробничих можливостей.

3. Облік соціальних, культурних особливостей і рівня розвитку людського капіталу. Зазначені фактори враховані у багатьох емпіричних дослідженнях і можуть бути в тому чи іншому вигляді включені в теоретичну модель.

4. Облік можливості політичного впливу на хід реформи.

5. Облік комплементарності інститутів, на основі якої розробляється раціональна послідовність їх зміни.

6. Облік можливої перерозподільчої активності та заходів щодо її припинення. На теоретичному рівні дана властивість може бути реалізовано за допомогою включення в модель корупції.

7. Облік і формування інституційних очікувань.

8. Облік компенсації втрат від обмеження або ліквідації колишніх інститутів.

9. Синхронізація з політикою стимулювання економічного зростання.

Способи включення в модель трьох останніх властивостей поки не відомі навіть приблизно. Тим не менш, висновок полягає в тому, що стаття висуває цілий набір нових вимог до розроблюваної теоретичної моделі впливу соціально-політичних змін на динаміку макроекономічних показників. Якщо в рамках моделі здійснюється оцінка інституційної траєкторії, хоча б частину зазначених вище вимог необхідно врахувати.

У статті Castanheria M. [16] єдиним використовуваним соціально-політичним фактором є приватна власність, яка вимірюється з допомогою частки приватної власності в економіці в цілому в процесі переходу від централізованої економічної системи до ринкової. В рамках процесу переходу до ринкової економіки існує природний кількісний показник, що підходить для вимірювання соціально-політичного чинника – частка, яка вимірюється в моделі як відношення накопиченого капіталу в приватному секторі до сукупним обсягом накопиченого капіталу в економіці.

Аналіз процесу переходу заснований на моделі закритої економіки з репрезентативними агентами (споживачі, фірми), з державним сектором і без обліку трансакційних витрат. Останнє означає, що перехід капіталу в приватну власність здійснюється без втрати його вартості. Передбачається також, що в момент часу $t=0$ весь запас капіталу в країні знаходиться у власності держави. Виробнича функція є адитивною щодо державного і приватного секторів виробництва, проте граничний продукт капіталу в приватному секторі за замовчуванням вище, внаслідок чого всі інвестиції здійснюються тільки в приватному секторі.

В основі моделі лежить завдання споживача – максимізація міжчасової функції корисності:

$$Ct^{1-\gamma} - 1 - \gamma e^{-\rho t} \rightarrow \max K^p = Y L^g, K^g, L^p, K^p - CtL^p + L^g \leq L, g = 0, K, \quad (1)$$

де C – споживання, Y – випуск, K – запас капіталу, L – кількість праці, а індекси p і g означають приналежність ресурсів до приватного і державного секторів відповідно.

Через ρ і γ позначені параметри функції корисності, норма дисконтування і міжчасова еластичність заміщення відповідно. Кінцева мета процесу трансформації полягає у переході 100% капіталу в приватну власність, і рішення задачі споживчого вибору дозволяє оцінити оптимальну швидкість процесу трансформації. В якості показника швидкості трансформації використовується норма заощадження. Чим вище норма заощадження, тим вище обсяг інвестицій, при цьому усі інвестиції здійснюються в приватному секторі. Відповідно, висока норма заощадження означає високі темпи зростання частки капіталу в приватному секторі, а траєкторія норми заощаджень є свого роду інституційної траєкторією.

Робота Castanheria, Roland [16, 17] відіграє принципово важливу роль. Насамперед, варто зазначити, що повноцінні макроекономічні моделі загальної рівноваги рідко використовуються для аналізу соціально-політичних факторів, оскільки будь-подібний фактор важко піддається формалізації. Ймовірно, ще рідше вдається отримати інституційні траєкторії в явному вигляді. З іншого боку, найбільш теоретично обґрунтованим шляхом аналізу впливу інституційних змін на динаміку макроекономічних показників може стати макроекономічна модель з урахуванням інституційного чинника. У цілому ж роль статті полягає у демонстрації застосування макроекономічної моделі з урахуванням інституційного чинника; принципової можливості виведення інституційної траєкторії в явному вигляді; унікального способу кількісного обліку соціально-політичного чинника (на основі частки, що припадає на різні сектори економіки).

Швидкість переходу від одного типу економіки до іншого як основна характеристика інституційного середовища, що здійснює вплив на всі основні макроекономічні змінні, використовується також в роботі Aghion [18].

Ідея використання динамічної моделі з урахуванням впливу інституційних чинників на динаміку макроекономічних показників сформована на основі статті Castanheria, Roland. В якості можливих інституціональних факторів, придатних для вбудовування в макроекономічну модель, можна розглянути корупцію, рівень демократії, інституційні характеристики фінансових ринків.

Показники форми правління, а також пов'язані з формою правління показники прав і свобод є найбільш часто використовуваних в економічній літературі соціально-політичним фактором. У більшості

емпіричних робіт, так чи інакше пов'язаних з аналізом форми правління, все зводиться до оцінки рівняння регресії загального виду: $Y_i = \alpha_i X_i + \beta DEM_i + \varepsilon_i$, де Y – економічний показник, DEM – певний показник режиму правління та X – набір інших економічних показників – контрольних змінних. Результати принципово відрізняються, єдиної думки про вплив форми правління (у вигляді кількісного показника прав і свобод). Подібні показники вимірюються шляхом присвоєння режимів правління числових індексів на основі опитувань і, як правило, зростають по мірі того, як режим правління в країні все більше схожий на демократичний (14). Надалі для позначення кількісної характеристики прав і свобод використовується термін «демократичність».

В роботі Przeworski A. [15] запропоновано новий теоретико-ігровий підхід до аналізу впливу демократії на економічне зростання. Опишемо основну суть підходу на прикладі. Нехай умовна політична система певної країни складається з 4 партій: А, В, С, D. Для кожної з партій задається екзогенно безліч стратегій і функція виграву. Існує принципова можливість зв'язати функції виграву основних в політичній системі країни партій з економічними показниками через економічну політику, однак на цьому у статті увага не акцентується. Кожна партія має дискретний набір простих стратегій. Суть вибору стратегії полягає у виборі своєї позиції щодо кожної з партій, причому варіантів поведінки тільки два: або вести переговори з метою пошуку компромісу (talk), або конфлікт з метою відстоювання своєї позиції (fight). На прикладі партії А безліч стратегій виглядає наступним чином:

A1: (fight_B; fight_C; fight_D)

A2: (fight_B; fight_C, talk_D)

A8: (talk_B; talk_C; talk_D).

Модель дозволяє скоротити умовний рівень демократичності шляхом заборони на конфлікти з партією D для всіх інших партій, нехай стратегія fight_D – конфлікт з партією D, більш недоступна. Залишається 4 стратегії для кожної партії, в результаті скорочення безлічі стратегій змінюється підсумковий результат

Також у роботі обговорюються власне канали впливу демократії на економічне зростання, які можуть бути використані при побудові макроекономічної моделі, що враховує форму правління. Однак основна користь статті полягає саме в демонстрації принципово нового, теоретико-ігрового підходу до аналізу інституційного чинника. Теоретико-ігровий підхід дозволяє моделювати процес політичного управління безпосередньо через взаємодію політичних партій шляхом використання характеристик гри в якості заходів демократії. Більш ранні підходи до дослідження економічних ефектів режиму правління пропонували або тільки спосіб кількісного виміру режиму правління [2], або аналіз діяльності партій в контексті виборів без урахування процесу управління [3]. Відсутність єдиної думки про вплив демократичності форми правління на макроекономічні показники можна пояснити впливом на результати емпіричних досліджень більш глибоких факторів, таких як ступінь захисту прав власності, верховенство закону, незалежність судової системи.

У статті Butkiewicz J. L., Yannikaya H. [14] проведено емпіричне дослідження факторів економічного зростання, у тому числі інституційних чинників. В якості основних соціально-політичних факторів використані ступінь демократичності форми правління і верховенство закону. В ході аналізу авторам вдалося переконливо показати позитивний статистично значущий вплив верховенства закону на економічне зростання і відносно слабкий вплив форми правління. Крім того, результати виявилися сильно залежними як від вибірки, так і від використовуваного методу оцінювання.

Дослідження дозволяє зробити ряд важливих висновків для аналізу впливу соціально-політичних факторів на макроекономічні показники.

По-перше, для багатьох інституційних чинників немає прямого кількісного показника і замість нього використані інструментальні змінні, однак для оцінки регресії на основі інструментальних змінних найчастіше використовується метод найменших квадратів замість методів, що дозволяють отримати заможні оцінки при використанні інструментальних показників. У статті застосовується безпосередньо метод інструментальних змінних, що дозволяє врахувати ендогенність.

По-друге, у статті показано, що результати оцінки впливу соціально-політичного чинника виявляються більш значущими в рамках вибірки, що складається з країн, що розвиваються. Відповідно, необхідно приділити особливу увагу впливу інституційних змін на динаміку макроекономічних показників у країнах, що розвиваються, а у разі, якщо розрахунки ведуться за загальною вибіркою, до складу якої увійшли як розвинені, так і країни, що розвиваються, має сенс ввести відповідні фіктивні змінні.

У статті Butkiewicz J. L., Yannikaya H. також наведено детальний огляд емпіричних робіт, присвячених впливу демократії і верховенства закону на економічне зростання. Як вже було сказано вище, демократія в економічній літературі є найбільш популярним соціально-політичним чинником економічного зростання, у той час як верховенство закону використовується відносно рідко, що збільшує цінність зазначеного огляду. Також у статті проведений кореляційний аналіз набору з 11 соціально-політичних показників, на основі високих коефіцієнтів кореляції висловлена ідея скорочення розмірності набору факторів методом головних компонент, використані кілька унікальних інституційних показників

(наприклад, етнолінгвістична диференціація на території країни), реалізований просунутий метод економетричної оцінки – трикроковий метод найменших квадратів.

Якщо не враховувати такий інституціональний фактор, як демократичні права і свободи, знаходиться в прямій залежності від форми правління, то найбільш популярним серед економістів інституціональним чинником економічного зростання слід визнати рівень корупції як рівні теоретичного аналізу (Tullock, 1996; Bardhan, 1997; Dudley, 1987), так і в емпіричних дослідженнях (Mo, 2001, Leitzer, 1997).

Дослідження інших авторів розділене на дві логічні частини, мова в яких йде, відповідно, про канали впливу корупції на економічне зростання і про емпіричної оцінки впливу корупції на економічне зростання. Аналізу корупції присвячено окремий розділ. Крім того, до важливих висновків статті можна віднести [5–8] наступне:

1) Опис каналів впливу важливого соціально-економічного показника – корупції на економічне зростання. Автор виділяє три канали: вплив через політичну нестабільність, вплив через ефективність використання людського капіталу і вплив через інвестиційну активність. Всі зазначені канали можуть бути використані в процесі вбудовування корупції у макроекономічну модель.

2) Опис кількісних показників і вказівку їх джерел: індекс корупції, індекс політичних прав і свобод, кількісні заходи політичної нестабільності, інструментальні змінні для політичної нестабільності і людського капіталу.

3) Загальна схема застосування економетричного методу для аналізу впливу соціально-політичного чинника на макроекономічні показники. Надалі подібна схема може бути застосована для більш просунутих економетричних моделей.

У статті Chousa J. P., Khan H. A., Melikyan D., Tamazian A. автори пропонують принципово новий підхід до емпіричного аналізу впливу соціально-політичних факторів на макроекономічні показники. Вище вже були наведені різні інституційні чинники, і одна з проблем у створенні загального підходу до аналізу впливу інститутів на економічні показники полягає в тому, що «соціально-політичні показники» – це, як правило, вектор. Дослідник зіштовхується з вибором: або оцінювати багатовимірний соціально-політичний показник, враховуючи одночасно індекси демократії, корупції, верховенства закону й інші, або зупинитися на визначеному факторі. У першому випадку виникає набір проблем, пов'язаних з високою розмірністю та розмежуванням впливу окремих факторів, у другому – знижується загальна інформативність підходу. У статті розробляється багатфакторний, однак при цьому одновимірний інституціональний індекс, названий автором «скоригований операційний інституціональний індикатор» (adjusted institutional operation indicator, скорочено AIOI).

Це не перша спроба розробки загального соціально-політичного індексу, однак, всі попередні спроби зводилися до агрегування інституційних показників з певними, найчастіше суб'єктивними ваговими коефіцієнтами (див. наприклад, Kaufman та ін., 1999). «Операціональний індикатор» теж містить ваги, однак вони визначаються на основі ринкового рівноваги і є, відповідно, ендогенними, в чому і полягає основна перевага показника AIOI.

Крім ідеї розробки загального інституційного індексу з ендогенними ваговими коефіцієнтами та розробленого показника AIOI, до важливих результатів статті можна віднести емпіричний результат у вигляді рівняння логарифмічної регресії з коефіцієнтом детермінації 0,9 і статистично значущим коефіцієнтом при показнику AIOI (результуюча змінна – логарифм ВВП).

Насправді завдання розробки загального індексу лояльності інституційної структури (для зручності далі позначений як індекс ЛІС) пов'язана як мінімум з трьома технічними проблемами. Логічно припустити, що подібний показник зростає в міру розвитку в країні все більш ефективних інститутів і при цьому позитивно впливає на основні макроекономічні показники. При цьому невирішеними залишаються наступні питання:

1. Індекс ЛІС повинен відображати рух інституційного середовища в бік розвитку. В такому випадку такі показники, як корупція, рівень бюрократії, повинні бути враховані або з негативними коефіцієнтами, або з допомогою зворотних показників.

2. Вагові коефіцієнти повинні відбивати внесок кожного інституційного чинника в індекс ЛІС, однак питання про те, які інституціональні фактори економічного розвитку більш, а які менш важливі, залишається відкритим.

3. Більше того, питання про знак впливу інституційних чинників на економічні показники також має

однозначну відповідь далеко не для всіх інституційних чинників.

Таким чином, до розробки індексу ЛС необхідні дослідження, які дозволили б обґрунтовано створити список врахованих інституціональних факторів і розставити вагові коефіцієнти. Проблема відбору враховуються інституційних характеристик на думку автора, вирішується шляхом оцінки впливу різних показників на якість прогнозів. Однак інші проблеми залишаються відкритими. Відповідно, більш простим і при цьому не менш ефективним шляхом залишається використання різних індикаторів для різних інституційних змін: індекси корупції, верховенства закону та інші. Подібний підхід вимагає побудови окремих моделей для кожного показника.

У більшості як теоретичних, так і емпіричних статей у якості основного показника, що випробовує на собі вплив інституційних факторів, виступає темп економічного зростання. При більш детальному аналізі різних джерел можна виділити ряд показників, на які впливають інститути [1–18]: 1) темп економічного зростання; 2) сукупна продуктивність факторів; 3) інвестиції; 4) ВВП на душу населення; 5) людський капітал; 6) норма заощадження.

Стаття Манка F. є прикладом дослідження, в якому в якості результуючого показника виступає сукупна продуктивність факторів. На основі економетричних розрахунків автор показав, що країни з більш високою якістю інституційного середовища демонструють більш високу за інших рівних значення сукупної продуктивності факторів, більш високу швидкість адаптації до технологічних змін і більш високу швидкість подолання розриву між поточним положенням і технологічної кордоном. Відповідно, вплив соціально-політичних показників на економічне зростання відстежується не безпосередньо, а через зростання сукупної продуктивності факторів.

В цілому зазначена робота є виключно емпіричним дослідженням, основний результат якого не принциповий для подальших досліджень і може бути як підтверджений, так і оскаржений. Однак можна виділити як мінімум три особливості цього емпіричного дослідження, що відрізняють його від інших і корисні з точки зору подальших, власних розрахунків.

По-перше, для оцінки рівняння регресії застосовується узагальнений метод моментів одночасно з інструментальними змінними. Подібна техніка оцінювання дозволяє авторам досягти хороших статистичних властивостей отриманих оцінок. Для порівняння у статті застосовується також звичайний метод найменших квадратів. Порівняння показує переваги узагальненого методу моментів для оцінки подібних регресій.

По-друге, всупереч загальній тенденції автор не займається вибором одного з численних соціально-політичного показників, а розбиттям індексів на більш приватні і при цьому більш інформативні елементи. Це збільшує кількість оцінюваних параметрів, проте узагальнений метод моментів набагато менш чутливий до числа параметрів, ніж метод найменших квадратів.

В якості третьої важливої особливості дослідження F. Manka можна вказати його деталь. У статті, крім власне оцінки рівнянь регресії, проводиться аналіз і корекція гетероскедастичності, статистичні тести на порівняння різних моделей, облік особливої структури матриці коваріацій – всі ці техніки або не реалізовані, або не приведені в основному тексті багатьох інших емпіричних статей. Проте всі зазначені процедури здатні привести до покращення статистичних властивостей отриманих оцінок. Загальний висновок статті полягає в тому, що хороші результати можна отримати тільки в рамках повномасштабного економетричного дослідження із застосуванням методів, що враховують особливості використовуваних статистичних даних.

Емпіричному аналізу каналів впливу соціально-політичного чинника на економічне зростання присвячена стаття Glaeser E. L., LaPorta R., Lopez-de-Silanes F., Shleifer A. (2008) [11]. Унікальною особливістю статті є той факт, що для досягнення валідності емпіричних результатів автори розраховували рівняння регресії для максимально схожих країн – Північної і Південної Кореї, що дозволяє мінімізувати вплив кліматичного фактора, культурних відмінностей і забезпеченості ресурсами.

При цьому найбільш корисним підсумком для подальших досліджень впливу соціально-політичного чинника на динаміку макроекономічних показників можна назвати зовсім не валідні результати, а список індексів та інструментальних змінних, використовуваних для аналізу інституціональних факторів. У додатку до статті наведені описи та джерела більш ніж 20 різних кількісних показників соціально-політичного середовища. Наприклад, в якості показника свободи судової системи використовується сума трьох змінних: складаються термін служби судді Верховного Суду (змінна дорівнює 2, якщо довічний термін, і далі за спаданням), термін служби судді Вищого Арбітражного Суду (аналогічно) і бінарної змінної, що приймає значення 1 у випадку, якщо судове рішення в країні завжди є керівництвом

до подальших дій. Змінна нормується до області значень від 0 до 1 і використовується в якості безперервного кількісного показника в регресійних розрахунках.

Також наведено кількісні показники конституційного ладу, політичного плюралізму, репрезентативності парламенту щодо груп населення, показники демократії та верховенства закону, ризику експропріації власності, ефективності державного управління, показники системи освіти. Усі зазначені показники можуть бути використані в емпіричному аналізі, крім того, на основі докладного опису сформованих показників можна розробити власні інституційні індекси.

Окремі дослідження присвячені фундаментальним питанням, пов'язаним з впливом соціально-політичних показників на динаміку макроекономічних змінних і оглядам методів вирішення даних питань. Стаття Gagliardi F., являє собою огляд, причому огляд теоретичних робіт, присвячених новій інституціональній економічній теорії, так і емпіричних робіт, що стосуються впливу інституційних чинників на динаміку макроекономічних показників, зокрема і економічний розвиток в цілому. Особлива увага в роботі приділяється ідентифікації та аналізу каналів впливу соціально-політичних факторів на економічні зміни. Висока якість, масштаб і інформативність, а також продумана структура проведеного огляду забезпечує цінність статті для подальших досліджень в області впливу соціально-політичних факторів на макроекономічні показники. Всього в статті коротко описано більше 50 робіт з відповідної тематики. Розкид описуваних статей у часі такий, що в нього включені як основоположні статті Д. Норта, так і емпіричні дослідження 2006 року. В теоретичній частині огляду описуються статті згруповані по вживаному підходу. У числі згаданих підходів до аналізу каналів впливу соціально-політичного чинника: теоретико-ігровий підхід на основі динамічних ігор, теоретико-ігровий підхід на основі повторюваних ігор, теоретико-ігровий підхід на основі ігор з неповною та (або) недосконалою інформацією. Також розглядається теоретичний аналіз проблеми комплементарності інститутів, так звані «інституціоналізовані зв'язки» (institutionalized linkages), що виникають на основі координації дій агентів, а також методи порівняльного аналізу інститутів.

В емпіричній частині статті немає вказівок на результати конкретних розрахунків, однак перераховані базові емпіричні дослідження для різних інституційних чинників з описом отриманих результатів. Стаття Gagliardi допомагає орієнтуватися в світі економічної літератури, присвяченій ролі соціально-політичних чинників в економічному розвитку країни.

Модель передбачає наявність зростаючого з постійною швидкістю населення, що складається з освічених і неосвічених громадян, кожен з яких є робочим. Економіка складається з двох секторів: сектор виробництва споживчих товарів і сектор освіти (відтворення людського капіталу). Для обох секторів задані виробничі функції, ресурсні обмеження. В рамках моделі вирішуються стандартні неокласичні завдання: максимізація прибутку фірм обох секторів і максимізація корисності для гетерогенних споживачів. Гетерогенність споживачів полягає в тому, що частина з них приймають рішення про отримання освіти, а частина максимізує функцію корисності без такого вибору. Результатом моделі є рівноважна траєкторія економічного зростання, побудована з урахуванням людського капіталу та особливостей системи освіти.

Також у статті проведена емпірична перевірка результатів моделі, однак основну цінність представляє собою модель, що демонструє можливість прямого обліку інституційних чинників.

Емпіричні статті містять необхідні соціально-політичні показники та їх джерела, специфікації регресій і схеми застосування різних статистичних та економетричних методів – все це буде необхідне у власних емпіричних розрахунках. Рідкісні (вдалося знайти всього дві) макроекономічні моделі динаміки з урахуванням тих чи інших соціально-політичних факторів можуть стати основою для розробки власних моделей.

Висновки. Проведений огляд показує, що тема впливу інституційних змін на динаміку макроекономічних показників активно розробляється в різних напрямках. На сьогоднішній день основний напрямок досліджень впливу інституційних показників на економічні зміни полягає в емпіричній перевірці напрямку і сили впливу з допомогою побудови регресій. Набір обліковуються на рівні регресій інституційних показників досить великий, однак рідкісне дослідження заходить далі побудови та інтерпретації економетричних рівнянь. В окремих випадках побудовані динамічні макроекономічні моделі, що дозволяють дослідити механізм впливу інститутів на економічні показники і формують теоретичну базу ефектів, проте це швидше виняток.

Крім того, варто відзначити різноманітність способів вимірювання інституційних показників. Рівень корупції в емпіричних роботах різними авторами вимірюється за допомогою індексу, набору інструментальних змінних, бінарного показника. Проведений огляд показує, що в рамках дослідження

впливу інституціональних змінних на динаміку макроекономічних показників постає проблема вибору способу вимірювання інституційних змін і методу оцінки впливу, а також вибору тих інституціональних явищ, ефект яких оцінюється. У наступному розділі проведено огляд і критичний аналіз способів кількісного вимірювання різних інституційних показників.

Література

1. Амосова В. В. Экономическая теория : учебник и практикум / Г. М. Гукасян, Г. А. Маховикова, В. В. Амосова. – М. : Издательство Юрайт, 2013. – 573 с.
2. Бурлачук В. Образ влади в сучасних теоріях глобалізації / В. Бурлачук // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2009. – № 3. – С. 46–61.
3. Васильцова В. М. Институциональная экономика : учебное пособие. Стандарт третьего поколения / В. М. Васильцова, С. А. Тертышный. – СПб : Питер, 2013. – 256 с.
4. Головінов О. М. Держава як інститут забезпечення сталого розвитку національної економіки / О. М. Головінов // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – № 1 (23). – С. 211–217.
5. Динамические пропорции в экономическом развитии: необходимость и тенденции исследования / Т. И. Филякова // Економічний простір : збірник наукових праць. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2012. – № 60. – С. 103–117.
6. Еволюція ринкових інститутів в Україні : [монографія] / [В. В. Небрат, Н. А. Супрун та ін. ; за ред. В. В. Небрат]. – К. : НАН України; Ін-т екон. та прогнозув., 2012. – 332 с.
7. Нисканен У. Авторитарная, демократическая и оптимальная формы правления. Фискальные решения и экономические результаты / У. Нисканен. – М. : Издательство института Гайдара, 2014.
8. Полтерович В.М. Оптимальный выбор экономических институтов / В.М. Полтерович // Экономика и математические методы. – 2003. – Том 39, № 4. – С. 52–58.
9. Service portfolio management methods [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.tutorialspoint.com/itil/itil_quick_guide.htm
10. Establish a Project Portfolio Management Office [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.prioritysystem.com/reasons2c.html>
11. Glaeser E.L. Do institutions cause growth? [Електронний ресурс] / Glaeser E.L., Porta R. La., Lopez-de-Silanes F., Shleifer A. // Journal of economic Growth. – 2004. – Режим доступу : https://scholar.google.ch/citations?view_op=view_citation&hl=de&user=89WiyfMAAAAJ&citation_for_view=89WiyfMAAAAJ:qjMakFHDy7sC
12. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М. : Соцэкгиз, 1962. – 333 с.
13. Przeworski A. Democracy and economic development / A. Przeworski // Political Science and the Public Interest. – Columbus: Ohio State University Press, 2003.
14. Person T. The economic effects of constitutions / T. Person, G. Tabellini // MIT press. – August 2003.
15. Chousa J.P. Assessing institutional efficiency, growth and integration / J.P. Chousa, H.A. Khan D. Melikyan, A. Tamazian // Emerging markets review. – 2005. – 6. – P. 69–84.
16. Castanheria M. The optimal speed of transmission: a general equilibrium approach / M. Castanheria, G. Roland // International economic review. – 2000. – Vol. 41, No. 1, Feb. – P. 219–239.
17. Jellema J. Institutional clusters and economic performance / J. Jellema, G. Roland // Journal of economic behavior & organization. – 2011. – 79. – P. 108–132.
18. Aghion P. On the speed of transition in Central Europe / P. Aghion, O.J. Blanchard // NBER Macroeconomics Annual. – 1994. – Volume 9.

Надійшла 22.10.2016; рецензент: д. е. н. Гарафонов О. І.